

ПЕРСОНАЛІЇ

Олексій Кресін

доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник,
член-кореспондент Міжнародної академії порівняльного права,
керівник Центру порівняльного правознавства
Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України
(м. Київ, Україна)
okresin@gmail.com

ВИДАТНИЙ КОМПАРАТИВІСТ ПАТРИК ГЛЕНН

Патрик Гленн (1940 р., Торонто, Канада – 1 жовтня 2014 р., Шербрук, Канада) – видатний канадський учений, фахівець у сферах порівняльного правознавства, міжнародного приватного права, цивільного процесу. Одержав диплом бакалавра мистецтв в Університеті Британської Колумбії (Ванкувер, 1962 р.), бакалавра права в Університеті Квінз (Кінгстон, 1965 р.), магістра права в Гарвардському університеті (1966 р.), доктора права у Страсбурзькому університеті (1972 р.). У 1967 р. став адвокатом у провінції Британська Колумбія, а 1979 р. – у Квебеку.

П. Гленн викладав в Університеті МакГілла (Монреаль) – як асистент (1971–1973 рр.), доцент (1973–1978 рр.), професор (1978–2014 рр.). Також викладав у Шербрукському (1972, 1975, 1985, 1987 рр.), Монреальському (1973, 1974, 1990, 1991 рр.), Фрібурзькому (Швейцарія, 1985 р.), Екс-ан-Прованському (Марсель, Франція, 1988 р.), Сілезькому (Польща, 1989 р.), Французькому Тихоокеанському (Нова Каледонія, 1992 р.) університетах. У 1977 р. був науковим директором Гаазької академії міжнародного права. Був науковим співробітником Оксфордського універ-

ситету, Інституту інтернаціоналізації права в Гаазі, Нідерландського інституту перспективних досліджень, Інституту зарубіжного та міжнародного приватного права ім. Макса Планка в Гамбурзі. З 1989 по 1999 рр. був директором Інституту порівняльного права в Університеті Мак-Гілла, сформулювавши для нього нове завдання – цілеспрямовану розробку теорії порівняльного права. Став першим іноземним громадянином, обраним президентом Американського товариства порівняльного правознавства (США, 2012–2014 рр.).

П. Гленн був членом Міжнародної академії порівняльного права, очолював Канадський національний комітет Академії. Почесний доктор Фрібурзького університету (2002 р.). У 2006 р. нагороджений найвищою відзнакою за дослідження в галузі суспільних наук Канади – Квебекським призом, а також обраний членом Королівського товариства Канади. Посмертно нагороджений медаллю ім. П.-А. Крепе Канадської асоціації юристів за розвиток міжнародного приватного і торгового права. Серед його публікацій – понад 10 книг і 200 статей.

У книзі «Правові традиції світу: стала різноманітність у праві» (2000 р., витримала п'ять видань, перекладена італійською мовою), що одержала великий приз Міжнародної академії порівняльного права, П. Гленн розвинув культурологічний підхід до права, раніше запропонований Дж. Г. Мерріменом. Учений зазначав, що парадигма «правової системи» пов'язана із західною теорією права і не сприяє взаємному розумінню між юристами різних країн, вирішенню правових проблем наднаціонального, всесвітнього значення, таких як забезпечення прав людини, “може розумітися швидше як частина проблеми, ніж її рішення”. Навіть вивчаючи право окремої країни, П. Гленн пропонував взяти за предмет не національну правову систему як сучасне поняття, а національну правову традицію. Але так само невідповідною він вважав концепцію правової культури, виникнення якої пов'язане з європейським Просвітництвом, що робить її сумнівною, а також вона протиставляється будь-якій нормативності.

Водночас учений усвідомлював суперечливість парадигми традиції. Дослідження окремої традиції він вважав неадекватним, адже вона може бути нетиповою, приховувати своє ставлення до інших традицій. Порівняльне дослідження різних традицій виявляє проблеми класифікації, критеріїв зіставлення, теорії традицій. П. Гленн також відмовився від загального визначення традиції права, яке охопило б суттєві ознаки та характеристики цього концепту. Водночас учений зазначав, що вона визначається через принципи, норми чи інституції, триваліші за сучасні держави. На його думку, в основі традиції лежить насамперед куль-

турно-ідеологічне явище – система поглядів, світосприйняття, яке може перетворитися на традицію, якщо здобуде певне коло adeptів. Таким чином, долається і позитивізм, й органіцистська філософія, традиція є як об'єктивною, так і суб'єктивною реальністю, пов'язана з питанням ідентичності та відносин між людьми, становить конституїтивний елемент суспільств. Належність людини до певної традиції може бути й не успадкованою, а добровільно обраною. Зміст традицій є змінюваним, незакінченим, а також індивідуалізованим у кожної людини, що зараховує себе до спадкоємців традиції. Традиції не є вічними, вони народжуються та вмирають. Зокрема, останнє відбувається тоді, коли в суспільній свідомості традиція починає вважатися застарілою, невідповідною, невиправданою. Однак і тоді, заперечуючи традицію, люди, власне, відштовхуються від її змісту, а тому опозиція окремій традиції неминуче визначається традицією.

П. Гленн наполягав на особливій ролі історичного матеріалу в порівняльно-правовому дослідженні: історія права є не минулим, а функціонуючою основою традиції права. Присутність минулого забезпечується, зокрема, через колективну пам'ять. Останню він розглядав не як акумулятор будь-якого знання та досвіду, а як процес відбирання, збереження та передання найбільш важливого. Ця пам'ять є основою сприйняття та артикуляції минулого, уявлення про його належний вплив на сучасне, мотивацією для прийняття певних правових рішень. Учений стверджував неспівмірність правових традицій через відсутність метафізичного деномінатора порівняння.

У своїй пізнішій статті “Чи правові традиції неспівмірні” (2001 р.) П. Гленн зробив нові акценти: внаслідок взаємовпливу між традиціями всі вони стають гетерогенними. Автор стверджував, що традиційно елементами порівняння є оцінювання (що краще?) та вибір. Такий підхід спричинений моністичними підходами та передбачає нав'язування певних цінностей, а отже, необ'єктивність. Учений наголосив на необхідності глибше вивчати зарубіжні традиції права, зазначаючи, що твердження про неспівмірність останніх походять від недостатнього знання. Він пропонував також удосконалювати і розширювати перелік характеристик, які порівнюються.

У книзі П. Гленна “Про загальні права” (2004 р.) аналізуються ареали та історія поширення певних типів права у світі – таких як римське, французьке, німецьке, англійське, іудейське, християнське канонічне, мусульманське право та ін. При цьому немає межі між національним, міжнародним, релігійним правом – вони розглядаються як нормативні моделі чи моделі правового мислення, що у певних випадках нав'язува-

лися чи конкурували об'єктивно, а в деяких – конкурують на рівні свідомості та мислення окремої людини, і не лише юриста чи чиновника, а й звичайної людини, яка формує своє уявлення про справедливе та лінію своєї поведінки (з важливим застереженням – формалізацією права на певному, насамперед національному, рівні). Ареал поширення, прийняття таких ідей може бути і регіональним, і в їх поступовому частковому історичному синтезі всесвітнім, що формує особливий і загальний рівні в правовому розвитку, відновлює порушену “Правовими традиціями світу” цілісність компаративістського дискурсу. Багато в чому це було розвитком, універсалізацією теорії правових формантів Р. Сакко.

У книзі “Космополітична держава” (2013 р.) П. Гленн піддав сумніву універсальність ідеї національної держави, вказавши, що ця ідея ніколи не була і не буде повною мірою реалізована, всі держави є за своєю природою космополітичними, гетерогенними, їхній успіх залежить від урахування цього чинника у власній стратегії розвитку, зокрема й у правовій системі (сліді загального права, вплив міжнародного і транснаціонального права, розвитку правової думки тощо), для адаптації до глобалізаційних процесів, узгодження інтересів груп населення.

П. Гленн підкреслював, що в еру націоналізму саме юридична компаративістика “відкрила світлу” вікна закритих тогочасних національно-державних побудов. Але водночас вона стала частиною націоналістично-позитивістської описової парадигми, про що свідчать європоцентризм компаративістів, класифікації правових систем у квазібіологічні й статичні правові сім'ї та ін. Він наголошував, що така анахронічна форма порівняльного права світу більше не потрібна. Сучасним предметом порівняльного права є структури юридичного мислення. Принциповою позицією П. Гленна стало визначення сутності порівняльного права як науки, що пізнає сучасне право у світі як можливість мирного співіснування рівного, але різного права. Парадоксом є те, що в міру реалізації цієї можливості саме порівняльне право втрачатиме характер самостійної дисципліни, розчиниться у правознавстві, надавши йому нового характеру.